

MATEJ BOGATAJ

Anketa Sodobnosti se mi zdi zanimiva in nujna, ob Vidmarjevem jubileju vidim priložnost za primerjavo dveh časov, dveh načinov učinkovanja in dometov kritike; zato sem si iz knjižnice spet sposodil nekaj Vidmarjevih knjig in jih – moram priznati, z velikim veseljem, kakršnega sproži srečanje z nekom, s komer se lahko skoraj na vsaki strani zapleteš v polemičen dialog – na hitro prebral ali prelistal. Da bi utrdil ali ovrgel svoja prepričanja od prejšnjih branj in da bi laže prišel do tistega neposrednega življenja, ko se ti vzburkan um kar sam preliva v stavke. Nisem si sposojal knjig zato, da bi poiskal razliko med mladim Vidmarjem in Starim, temveč da bi videl, od kod se napaja nekakšna čudna nostalgija po končni, avtoritativni sodbi, ki jo ob omizjih po vajah ali predstavah v gledališču pogosto opazim pri starejših igralcih, češ krvavo nam manjka kak Vidmar, nekdo, ki bi razumel gledališče in bi o njem pisal z jasno izraženimi kriteriji, ki bi se posvečal igralcu, ki bi razumel vse elemente uprizoritve in podobno. Skratka, Vidmar v gledališkem svetu pregretih strasti, pretiravanja in patosa, ki se napaja iz vnaprejšnjega narcističnega prepričanja igralcev o lastni premajhni veljavi, neredko postane predmet nostalgичnih spominov, ko je bil igralski, gledališki poklic še cenjen, ko so o njem pisali največji narodovi umi in ko se je človek lahko na kritiško sodbo še zanesel. Vidmar jim tako predstavlja koncentracijo duha časa, ki je minil, od takrat pa je šlo vse navzdol, predstavlja jim – isto kot jugoslovanskim narodnostim ali Primorcem Tito, zaposlenim pa Ante Marković – nekakšno zlato dobo, ki je minila in upajo, da bo nekoč spet prišla.

Sam sem v svet literature vstopal v osemdesetih, ki so me s svojim pluralizmom in razmeroma odprtim, nerepresivnim razmerjem med politiko in umetnostjo počteno zaznamovala. Zame je bil Vidmar tisti, ki v dvajsetem stoletju pravzaprav ni imel česa početi: zastopal je konzervativna stališča o literaturi, se skliceval na preteklo razumevanje literature ter s tem in s partijskim žegnomo (kot njihov ne vedno in ne najbolj uslužen, pa vendar ideolog) napadal tisto, kar se je meni zdelo najbolj živo in zanimivo v povojni literaturi. Čeprav nisem bil nikoli prepričan, da Kocbek ni bil preračunljiv, hkrati pa ekstatičen in predvsem slab politik, mi kar zavre, ko preberem Vidmarjeve napade nanj; v imenu tovarišije je obračunaval z njegovim res pogumnim in zanj družbeno pogubnim dejanjem, ko je spregovoril o povojnih pobojih.

Vidmarja sem tako videl skozi kritiko in ugovore apologetov modernizma in avantgardizma; tako ga vidim še zdaj, zaradi česar mi je kot figura nesimpatičen. Njegove polemike s slovenskim modernizmom, pa z Inkretom in Jovanovićem in sploh z vsemi ga delajo za staro tečnobo – in za zgled, da je vse stvari treba znati početi, pa tudi znati nehati početi, dokler je še čas. (In da je čas najbolj hud in neusmiljen kaže tudi to, da imamo Stritarjevo in ne Vidmarjevo nagrado za mladega kritika, da danes bistveno več govorimo o Murnu in Jenku, pa o Kosovelu in Podbevšku kot o nekaterih pri Vidmarju dobro zapisanih ustvarjalcih, na primer Otonu Župančiču.) Toliko bolj sem bil proti Vidmarju našpičen, ker sem domet in prakso takega kritiškega početja kot repliko in slabo razumljen citat videl pri njegovem (zaenkrat) zadnjem epigonu, Crnkoviču, ki so ga zaradi predmodernističnih izhodišč, s katerimi je tolkel po takrat še krepko živahnih modernistih, odprtih rok sprejemali vsi tradicionalisti, ga kovali v zvezde, čeprav je bilo vsem jasno, da je le s(a)lon v trgovini s porcelanom.

Z Vidmarjevimi estetskimi sodbami in njihovo duhovno podlago se ne strinjam, edino, kar mu zavidam, je dejstvo, da je živel v času, ko so bile take sodbe še mogoče, pa da ga ni bolj napadal črv – črv dvoma. Da je bilo mogoče vzdržati in se otresti vseh, tudi upravičenih očitkov, da je obstajal čas, ko se ocenjevalec ni znašel pred težavo, ko je vsaka predstava svet zase, ki mu moraš najti ustrezne kriterije in jezik, ko je vsak roman svet zase, s svojimi lastnimi zahtevami. Zato toliko teže razumem nostalgijo tistih, ki jim je kritika namenjena, pa jih potem tako prizadene; kaj bi bilo, če bi še vedno obstajala vrhovna instanca, pa bi jim bila nenaklonjena? In kaj bi bilo, ko bi ugotovili, da jih presoja z nekoliko starinskim vatlom, ki jim dela silo, in da obstajajo zakulisne igre, s katerimi nekatere izrinjajo s festivalov in jim onemogočajo dobiti nagrade? Mi je pa že bolj všeč današnja razpršenost, čeprav je res, da zelo slabi sam kritiški učinek; tisto, kar se dogaja danes, je pravzaprav ravno obratno, kot je bilo v Vidmarjevih časih. Prišlo je do eksplozije mest izjavljanja o knjigah in gledališčih in sploh o vsem, število medijev, elektronskih in pisanih, je nepregledno, zato nujno prihaja do tega, da sodijo in pišejo o umetniških dejanjih tudi tisti, ki niso ravno talentirani, in to v hitrih, kratkih novinarskih žanrih, ki ne omogočajo poglobljene refleksije. Namesto časov, ko

so v Sodobnosti pisali eseje v nadaljevanjih (recimo Kermauner) o posamezni vlogi, o posamezni drami, uprizoritvi, so prišli časi štetja vrstic; tudi tale anketa je malo krajša, kot so bile tiste pred leti, mar ne? To seveda nujno pomeni več površnosti, upad ugleda kritike, kar so ugotovili tudi delodajalci in drastično znižali honorarje, tako zelo, da se, verjetno tudi zaradi tega, s tem početjem ne ukvarjajo več nekateri najvidnejši kritiki. Hkrati pa so reagirali sami "proizvajalci" oziroma producenti umetnosti; ti raje kot da bi čakali na kritiko, delujejo prek svojih piarovcev in hvalijo in oglašujejo zadevo do neokusnosti; tako prodirajo do publike, torej kar sami ustvarjajo most, ki ga je prej držala kritika. Zato takšna izguba kriterijev, zato se uspešnost meri z inkasom.

No ja, treba se bo sprijazniti; na nekaterih najbolj razvitih kulturnih tržiščih je tudi kritik samo piarovec, od celotne ocene ostane za njim samo stavek, ki ga potem, pa še to samo v primeru, da je ugoden in udaren in ekonomičen, citirajo na zavihku naslednje avtorjeve knjige. Tako rekoč reklamni slogan, ki ga je v tem primeru plačal časopis in ne založba oziroma gledališče. In na ta umetnostna tržišča moramo pogledati, kadar hočemo govoriti o nadaljnji usodi umetnostne refleksije, saj nam že lep čas obljublajo, da tja nezadržno prodiramo. Bolj v slabem kot v dobrem, če lahko pripomnim.

